

Joan Maragall*

Discurs llegit el 27 d'abril de 1961 en la sessió plenària de l'Institut i datat a Mèxic el 21 de març del mateix any

LLUÍS NICOLAU D'OLWER
Membre de la Secció Filològica

L'entremaliadura d'aquells follets que amb esperit de facècia regeixen arreu del món el contrast de les successions acadèmiques va fer-me ocupar a l'Institut la cadira de Joan Maragall. Cadira simbòlica, val a dir, i ocupació encara més simbòlica, al cap de més de vuit anys d'absència material. Tanmateix, fundant-se en tan feble títol, a l'hora de commemorar el cinquantenari de la mort del Poeta, l'Institut m'ha cridat a adreçar-vos la paraula. A una crida de l'Institut he de respondre: «present!» Que això em valgui d'excusa i em capti la vostra indulgència.

* Nota introductòria de la publicació del discurs a *Els Marges*, 49 (1994), p. 79-91:

«L'any 1961, arran del cinquantè aniversari de la mort de Maragall, l'Institut d'Estudis Catalans encarregava a Nicolau la confecció d'un treball sobre la figura i l'obra del poeta. L'encàrrec no era casual: Nicolau entrà a formar part de la Secció Filològica de l'Institut l'any 1918, ocupant la càtedra que havia deixat vacant Joan Maragall. En el discurs d'entrada, amb la solemnitat que exigia l'ocasió i animat, alhora, d'un sentiment de sincera admiració cap al poeta, Nicolau es pronunciava en aquests termes: "Més de sis anys ha restat buida la cadira on seia Maragall; però l'escalaf del poeta encara hi és, com afrontant la meva gosadia. D'un creador a un erudit, del cantor de la paraula viva, a un qui recerca en estudis lingüístics la paraula morta [...] —el contrast és absolut. Si

Mig segle! Temps brevíssim a la vida d'un poble, però molt llarg a la vida humana. Tant, que la majoria dels ací presents no recordeu la imatge viva del poeta Maragall: no l'heu vist barrejat amb els altres ciutadans per carrers i places, ni obrint el curs de l'Ateneu, ni seguint-hi les lliçons de literatura catalana del mestre Rubió i Lluch, ni heu sentit la seva veu, ni va ferir els vostres ulls el foc de les seves pupil·les negres. I jo, que el tinc present com si el vegés, no gosaria evocar davant vostre la seva noble figura. Un dels nostres col·legues, ja també desaparegut, gran amic de Maragall, gran prosista, si a Catalunya n'hem tingut —parlo de Joaquim Ruyra—, ens n'ha deixat un retrat a la ploma, que el millor pinzell no igualaria.

Ara, vosaltres viviu submergits en l'ambient mateix de Maragall, dins aquell triangle, material i sentimental, escenari i confident de tota la seva vida: els Pirineus, la Mar i la Ciutat; vosaltres podeu reviure, dia a dia, aquelles impressions que els homes i els núvols i la llum i la calitja i la celístia i els mil sorolls de la nit muntanyenca, i la sorda remor i els aldarulls i els cants de les multituds urbanes produïen en el seu esperit. Així els que no coneixíeu el poeta, en contrastar la seva obra amb la realitat que us volta, us creareu una imatge d'ell més viva i palpitant que no pas la que jo podria evocar de lluny estant, valent-me de vells records i d'escassos llibres. Em permetreu, doncs, que en lloc d'oferir a la memòria

---

l'heu cercat per tal que destaquí amb més de relleu la figura del claríssim poeta [...], cert que ho aconseguireu" (Recollit a *Paisatges*, Barcelona, 1929, p. 127).

»Entre 1918 i 1961, l'activitat intel·lectual i pública de Nicolau es desplega, es diversifica i, a la fi, s'alenteix. Cap treball de conjunt ni monogràfic sobre la poesia maragalliana no es figura en la producció d'aquests anys; sí, però, que s'hi detecten referències esparses i esporàdiques: ara en articles periodístics («La ciutat i el paisatge», *La Publicitat*, 26-VIII-1923), ara en les síntesis sobre història literària (*Resum de literatura catalana*, Barcelona, Barcino, 1927, p. 107-108).

»D'aquesta manera, Nicolau, que, en un començament, veia en Maragall un referent generacional i n'apreciava especialment el missatge cívic i patriòtic, amb els anys va anar matisant la seva lectura, afegint-hi nous aspectes, al compàs de l'atmosfera literària que es vivia al país: Així, l'especial relació Home-Natura que es desprèn de la poètica maragalliana, tant com el concepte de *sinceritat* que aquesta posa en circulació, són elements que Nicolau incorpora progressivament a la seva reflexió davant de l'obra del Poeta.

»Però, al costat d'aquests elements canviants i mòbils, n'hi ha un altre que es manté incòmode: la ferma convicció que Maragall, a desgrat de la seva poètica espontaneïsta, bevia en unes fonts inequívocament erudites, llibresques, cultes. Un tal plantejament cal remetre'l al discurs i fins al propi pensament literari de Nicolau, on el binomi literatura culta *versus* literatura popular opera amb força.

»Totes aquestes qüestions, Nicolau les recull i organitza en el seu treball, treball que, escrit l'any '61, el del seu traspàs, no aspira a desvetllar clàries sobre aspectes inconeguts de l'obra maragalliana, sinó a constituir-se en repàs i revisió del que aquesta ha significat al llarg dels darrers anys, no altra cosa, doncs, que el testimoni d'un fragment de la vida intel·lectual del país, la que Nicolau conegué i que, el·lípticament, enclou en la seva declaració: "Per als de la meua generació, Verdager és el poeta de la nostra adolescència; Maragall, el de la nostra joventut —l'un i l'altre ens acompanyen ara i ens reconforten, tot fent l'obac camí cap a la posta.» (Montserrat Vilà).

de Joan Maragall un pom de migrades flors del meu hort, esfulli i espargeixi damunt la tomba de l'altíssim poeta algunes flors del seu mateix jardí, les més belles i flairoses.

Maragall, però, no era únicament poeta. Cal no oblidar que la major part de la seva producció és de prosa, i no pas literària sinó periodística. Si aquesta producció va reduir la seva activitat poètica és una pregunta que no tindrà resposta. Ni tampoc no interessa gaire: la poesia no és mesura en volum, sinó en pes específic. Considerar Maragall només com a poeta, deixant de banda els seus articles i assaigs, és un camí errat; mena a una coneixença molt deficient de l'home i pot cloure la porta a la comprensió més íntima dels seus poemes. *Maragall comentat per Maragall*: vet ací un tema vast i suggestiu, que algun crític de les noves generacions haurà d'escometre.

La formació ideològica i literària de Maragall representa una ruptura amb la generació immediatament anterior a la seva. Del positivisme i del naturalisme de mitjan segle XIX, que Joaquim M. Bartrina, Pompeu Gener i Narcís Oller representaven a Catalunya, el nostre Maragall no en té ni vol tenir-ne res. A través del seu company Soler i Miquel i de Joan Sardà, que considerava com a mestre, entronca amb l'idealisme de les darreres generacions romàntiques.

La influència de Soler i Miquel, Maragall mateix la confirma, i la posa de relleu en una semblança que, per moments, sembla un autoretrat: místic sentit de la naturalesa, concepte moral de la vida, meravellosa penetració a l'entranya de les coses, impressionabilitat als suggeriments de l'Etern que broten d'elles.

Trobada l'orientació, Maragall cerca la millor drecera. Teodor Llorente, patriarca de la renaixença valenciana, fou amb les seves *Leyendas de oro*, model de traduccions, el primer a mostrar-li Goethe, Schiller, Byron, Hugo, Lamartine, tota l'encesa plèiade, i ja mai més no va apartar-ne els ulls. Aquelles traduccions foren l'esquer. Aprofundint les llengües, gustà directament els originals i eixamplà cada dia més el camp de la seva visió: Ruskin, Schopenhauer, Carlyle, Nietzsche, Novalis van entrar-li ben endins. Novalis, però, més que cap altre. Novalis, que «visqué en estat de poesia», per a qui la poesia era l'única realitat absoluta; Novalis, que amb Emerson, Carlyle i Ruskin «són els pares d'un neoidealisme, àdhuc d'un neomisticisme, l'existència del qual —diu Maragall— és evident no sols a Alemanya, sinó també a Anglaterra, a França, a Bèlgica, àdhuc entre nosaltres mateixos».

Maragall, nascut al 1860, imprimeix el seu primer recull de *Poesies*, el 1895, i *Visions i cants*, on dóna ja tota la seva mesura, el 1900. Sabé esperar, i el premi fou entrar al temple de la poesia per la porta gran.

Les seves dates i el seu esperit centren l'aparició del Poeta dins aquell corrent —el *modernisme*— nat, segons ell, de les visions de Ruskin i que va sotregar totes les arts. L'espectador mitjà, endut per la rutina com d'habitud, no hi veia el missatge nou, l'afirmació —que era la *sinceritat*—, sinó la part negativa, la negligència de la forma. El públic dels migdies dominicals s'insurgia a can Parés contra els impressionistes: els xiprers dels jardins de Russinyol li

semblaven «bolados verds», decretava que «allò no era pintura»... com els versos de Maragall «no eren versos», sinó ratlles curtes sense música. D'altres anaven més endins i no admetien com a subjecte artístic aquelles «trivialitats», que usurpaven el lloc de les grans escenes històriques i les belles idees dels poemes grandiloqüents. Quina lliçó donen els anys! Verdaguer i Maragall apareixien llavors com els dos pols de la poesia, oposats per diàmetre, incompatibles, inconciliables; avui reben de tots el mateix culte fervent. La imaginació de Verdaguer, la sensibilitat de Maragall, ens semblen essencials a la nostra poesia. Crit d'alerta per als qui pretenguessin excloure del Parnàs noves tendències poètiques.

Per als de la meua generació, Verdaguer és el poeta de la nostra adolescència; Maragall, el de la nostra joventut —l'un i l'altre ens acompanyen ara i ens reconforten, tot fent l'obac camí cap a la posta.

Em vénen a la memòria, imperfectament, aquells versos de Joan Alcover a Rubén Darío. Si en el fons la poesia és una, què hi ha que el seu foc es parteixi en flames diverses?

Benhaja el poeta qui encén el tumulte!

El tumulte va encendre a Catalunya, començant el segle, Joan Maragall.

Era un dels seus *dijous* —així anomenàvem els articles setmanals de Maragall al *Diari de Barcelona*—, comentant la mort del Doctor Robert, observava que tractem anys i anys una persona i els nostres judicis són contradictoris; però ve que es mor i una reacció misteriosa brolla sobtada i s'imposa a totes les anàlisis i crítiques, domina tots els criteris i arrossega totes les voluntats amigues i enemigues, a l'impuls únic d'una paraula. I així cada honor té la seva paraula: aquell que semblava un pensador era voluntat; aquell que semblava un caràcter era talent; l'altre que passava per artista era treballador. El Doctor Robert —diu Maragall— era simpatia. Seguint aquest mateix criteri, diríem que Maragall era entusiasme.

Les poesies que tot d'una van imposar-lo, malgrat les divergències d'escola, són això: cants d'entusiasme. «L'oda infinita», «Cant dels joves», «Excelsior»... Entusiasme que ressona també a la seva prosa: «Fem! Encara que siguin bogeries, mentre siguin grans i generoses, perquè la gran i generosa bogeria d'avui pot ésser el seny i la glòria de demà.»

Maragall dionisiàc? Sí. Àdhuc que sembli paradoxal! Entusiasme, joventut, força... ferment nietzscheà, que transformava el seu temperament —conservador, per naturalesa i per escola— deixant-li un llevat del qual no es desfarà ni mai no renegarà.

Entusiasme i també optimisme. «No som pas —afirmava— dels que diuen que el món marxa cap enrere, sabem que marxa cap endavant; no creiem pas que tot se'n va, sinó que tot ve.»

Però no pas optimisme a ulls clucs. Maragall tenia una visió massa clara de les coses... i dels homes. Escolteu-lo: «Juraran que es baten per la Constitució o per l'absolutisme; i pel

que es baten és pel misteriós prestigi d'un nom, o pel color brillant d'una bandera; o simplement, per amor a batre's per allò; perquè sí!»

L'entusiasme maragallà sembla de vegades una mena d'antídot vital contra el desengany. Així l'acabament de «L'Oda nova a Barcelona»:

Tal com ets, tal te vull, ciutat mala:
és com un mal donat, de tu s'exhala:
que ets vana i coquina i traïdora i grollera,
que ens fas abaixà el rostre,
Barcelona! I amb tos pecats, nostra!, nostra!
Barcelona nostra! La gran encisera!

Entusiasme malgrat tot, el de Maragall.

Ningú no ha vist amb un ull més perspicaç, ni descrit amb paraules més precises que Maragall els defectes i els vicis dels catalans. Va fer-ne la dissecció, isolant-los un a un, i després aquella reconstrucció genial, viva i palpitant, que és la figura de Joan Serrallonga. D'aquest Serrallonga, però, ell sap que n'és germà, que tots en som germans. Per això, quan en un dels seus escrits recull el retret que li fan, «que predica un individualisme anàrquic i la dissolució social i el positiu retorn al caos», ho fa sense indignar-se'n, i li endevinem el somriure dels llavis i el guspireig enjogassat dels ulls. No havia remarcat ell mateix, en gravar l'aiguafort més verídica que conec del nostre caràcter col·lectiu, «dins de cada català hi ha un anarquista?».

I qui ha traduït —podem demanar-nos també—, qui ha traduït en conceptes tan precisos com els seus, no ja el sentiment català, sinó el goig de sentir-se català? Celebrant la diada de Sant Jordi, exclama:

Oh! Si fos avui el dia de la més àrdua batalla! Jo estic segur que aquesta olor de roses que hi ha a l'ambient i que aquest amor de pàtria que es fa tan palpitant ens inspiraria a tots en una sola inspiració; que per damunt de les nostres divisions superficials, de les nostres passions de parcialitat, s'aixecaria sol i triomfant el català pur, que no hi hauria s'altra victòria que la d'aquesta terra catalana, que és el nostre cos, i la d'aquest esperit català, on viuen gloriósament els nostres pares i pel que viurem nosaltres mateixos en la glòria dels nostres fills.

Entusiasme per totes les coses vives —sobretot, per la paraula. En els *Elogis* hi ha tota una teoria estètica. La seva importància, però, la seva força, és que no es tracta pas d'una doctrina, brillantment exposada i res més, sinó de quelcom tan íntim i consubstancial amb ell mateix, que traspuja a totes les seves obres i mostra el seu guspireig diamantí allà on menys podríem sospitar-lo, en articles periodístics que per llur tema no semblaven haver-nos de menar a regions tan altes i serenes.

Parlar és cosa sagrada, on hi ha tot el misteri de la humanitat. Per això és intolerable sacrilegi d'imposar-se, per diners o per vanitat, la tasca de parlar, tant si un té com si no res a dir. El Poeta recorda les paraules de Psalmista: «He cregut i per això he parlat», i hi afegeix les del filòsof Nelville: «Dubto, i per tant callo.»

D'on li venia a Maragall aquest respecte gairebé religiós a la paraula?, aquest temor al sacrilegi de profanar-la? Li ve del seu humanisme fonamental. Per a Maragall la paraula és la característica de l'home: «l'última diferència», con deien els vells filòsofs; la guspira sagrada amb què Déu mateix va alçar l'Home per damunt de tots els altres éssers de la terra. «Els homes de veu articulada», deia Homer; els homes parladors. Parlar? Millor «enraonar», emprant aquest mot de la nostra llengua on s'harmonitzen les profundes ressonàncies del *verbum* i del *logos*.

La paraula pura, la paraula viva, la paraula emotiva és la de l'infant i la d'aquell gran infant que és el poble. Aquesta mateixa ha d'ésser la del poeta. L'expressió balbotejant de pura emoció que palpita al fons de la nostra inconsciència: aquesta és la poesia viva. *Som* poetes de debò —diu Maragall— quan forçats pel ritme d'una delícia misteriosa que la realitat ens produeix sobtadament i inesperadament, la cantem sense saber el que ens diem. *Semblen* poetes, fins i tot de vegades grans poetes, quan embriagats per pensaments sentimentals —sentiments que ja han passat per la intel·ligència— encertem a fondre'ls mètricament a l'escalf superficial d'una eloqüència escollida.

La poesia és un estat privilegiat de l'ànima que solament pot sostenir-se un breu moment sublim. El poeta no es manté molt temps seguit en la divina tensió que el misteri de la realitat li produeix. Passat aquell instant solemne, la seva inspiració cau. El poeta no ha d'entestar-se a ésser-ho sinó quan la realitat li parla com a tal. I en què coneixerà la veu poètica de la realitat? En què es sentirà commòs de tal manera, que el ritme del vers sonarà espontani, irresistible en el seu interior, privant-lo de pensar en res més ni de dir allò d'una altra manera. Aclaparat per la potent delícia de la inspiració, el poeta s'hi abandona amb humilitat; diu sincerament mentre ella vol parlar-li, i calla quan ella cessa.

D'aquestes idees maragallianes, amplem desenvolupades més tard pels *Elogis*, els seguidors i els crítics n'han tret —lògicament, potser— conseqüències extremes que no eren al pensament del poeta i que les seves obres desautoritzen.

Maragall assaja, amb èxit, l'art difícil del traductor. Les seves versions de Goethe formen un volum; al costat d'elles *Ton i Guida (Hänsel und Gretel)*, que a la nostra adolescència havíem vist damunt les taules, fragments d'*Enric d'Hofterdingen*, de Novalis i d'*Així parlava Zarathustra*, de Nietzsche; i encara posats al català per Maragall, hem sentit els nostres orfeons cantar Eichendorff, Bach, Reinick, Rückerr, Feuchsterleben, Lamartine, Daudet i el Wagner del *Parsifal*.

Això vol dir que en la pràctica, si no en la teoria maragalliana, la paraula viva no era una pura reacció natural, gairebé un reflex instintiu del poeta, sinó també un ressò profund de

cultura. I el progrés en el mestratge de la forma i en la depuració del lèxic, constant a cada nou volum de Maragall, vol dir que les imperfeccions dels primers temps no són pas inherents a la seva doctrina estètica, sinó etapes transitòries en la carrera ascendent de l'escriptor. La paraula perfecta no deixarà d'ésser viva, si la perfecció li ve de dins a fora.

També s'equivocaria qui pretengués que la teoria estètica de Maragall exigeix una mena d'estat de gràcia en què l'obra poètica apareixeria d'un cop i armada de totes armes, com Atenea naixent de la testa de Zeus. Una cosa és conservar la forma d'expressió brollada de primer raig, i una altra cosa és la preparació del tema, que pot venir de molt enllà, ésser llargament madurada. Proves irrecusables en dóna Maragall mateix en els seus articles, que són de vegades el millor comentari a les seves poesies.

Qui només conegui el Maragall poeta —i així són la majoria dels que el coneixen— podrà creure que el *Comte Arnau* va entrar a l'ànima del poeta-excursionista amb la tonada pirinenca de la cançó.

Jo d'una vella ja afollada
pel pes dels anys la vaig sentir,
ja sense to, a glops, trencada...
i aquella vella es va morir.

No hi ha raó per dubtar que aquests versos responen a un record personal; però Maragall mateix, a la seva prosa periòdica, ens deixa veure un altre camí del comte, no folklòric, sinó literari.

Essent «encara molt jove» —diu— i remenant volums dels Jocs Florals, va descobrir el poeta Anicet de Pagès de Puig, que els atzars tempestuosos de la seva vida havien allunyat, feia anys, de Catalunya. «L'ànima en pena», la millor de les seves poesies, va colpir fortament Maragall, semblant-li la nova expressió definitiva de la llegenda; i encara, quan en parlava molts anys després (el 1902), creu que ningú no ha mirat tan audaçment, de fit a fit, la gran figura popular del fantàstic comte, i que ningú no l'ha evocat amb tanta força com Pagès de Puig.

A la seva visió popular del gran fantasma català —comenta— hi ha una intenció poètica que fa brollar (inconscientment si es vol, que és el millor del poeta) el símbol vivent.

Quin baf fa de terra —el comte l'Arnau.

Tot el sentit, i tot el símbol de la figura és ací... I aquí hi ha tota la visió popular del comte, fermat al seu cavall en carrera eternament desenfrenada.

Aquesta imatge del comte, que per allà els anys de 1880, Pagès de Puig va fixar a la imaginació del jove Maragall, no és la que fructifica a la primera part del seu poema, publicada el 1900?

Fill de la terra, fill de la terra, comte l'Arnau...

D'altra banda, a l'article *Poesia de Novembre*, després d'evocar Heine, «que ha fet sentir com ningú el buit de la mort en la vida», i Novalis, «que ha anat més enllà de la mort», Maragall recorda les paraules que aquest posa en boca dels traspassats:

El cel de les ànimes és sempre d'un blau sense núvols. Llargs vels flotants ens duen a través de les planes florides, on no es coneixen els vents hivernals. Si els homes, els nostres futurs companys, sabessin com gaudim nosaltres llurs alegries! Amb quin gust moririen, deixant de bon grat la insípida existència mortal. El temps passa de pressa; veniu, estimats, veniu! veniu a comprendre el sentit de la mort i a trobar la paraula de vida...!

Poques vegades s'havia sentit el cel tan a prop de la terra —epíloga Maragall.

Vet ací, però —afegeix encara—, que enfront la poesia de Novalis, que converteix el novembre en primavera, brolla més prop de nosaltres, el fantasma gran i sinistre del comte l'Arnau, que s'aixeca de la nostra muntanya psalmodiant la terrible cançó. El poeta la glossa amplament, fins als versos.

—Vos dic que no em feu pas l'oferta —muller lleial,
que com més me feu l'oferta —més pena em dau.

«Poques vegades —conclou— s'havia sentit l'infern tan prop de la terra. Però doncs aquest sentiment terriblement angoixós batega un anhel redemptor: un anhel de redimir poèticament el comte d'Arnau, duent-lo del novembre de la nostra cançó al novembre primaveral de Novalis».

Aquesta redempció és l'argument de la segona jornada del poema maragallià. L'ànima del comte és la cançó mateixa, mudant la tonada, el redimeix:

La cançó vella i la nova
no es desassenblen d'un bri;
solament segons se canta,
fa esgarrifar o fa enternir (—)
—Canta, esposa, fila i canta,
que el camí em faràs suau. (—)
I l'esposa fila i canta
a mig aire del cel blau,
tot seguint la cavalcada
que s'emporta el comte Arnau...
pels camins de la gran pau.

L'article que al·ludíem i la represa del *Comte Arnau* tenen la mateixa data: novembre del 1911; fet remarcable. Més remarcable, encara, com durant prop de trenta anys en

l'esperit de Maragall va anar-se plasmant el poema. Paraula viva. Viva, però, de moltes vides.

Si el *Comte Arnau* s'elabora en tres etapes successives, *La fi d'En Serrallonga* sembla cristal·litzar sobtadament —com a darrera fase, però, d'un procés de condensació, més o menys llarg. El botafoc de la seva inspiració és un estudi, altrament ben prosaic com totes les recerques documentals: els *Nyerros i cadells*, de Celestí Barallat i Falguera. Maragall acabava de llegir-lo quan, pel febrer de 1899, el comentà deturant-se especialment en el valor històric de Serrallonga, darrer capitost dels *nyerros*, el partit que llavors encarnava la resistència contra l'envaïdor absolutisme reial, que els juristes recolzaven. A la llum d'aquestes consideracions, la cançó popular es transforma dins l'esperit del nostre Poeta. Així neix aquella *visió* seva, tan perfecta, ben equilibrada, de diàleg tan viu i directe, aquella confessió tan lúcida, autoretrat espiritual d'un català típic.

La paraula és també per a Joan Maragall la rel del sentiment més íntim d'unitat i germanor. «Hi ha una pàtria natural, que és la llengua, la paraula; i hi ha la pàtria política, que és la història i l'acció.» Identificar-se, confondre's l'una amb l'altra és la normalitat dels pobles; hi ha moments, però, en què l'acció de la història —per un ideal, una missió, un atzar— trenca les fronteres de les llengües i forma una unitat política per damunt d'elles, una pàtria més gran. El greu problema de la convivència entre els pobles és el mateix de la convivència entre els homes; el problema que Maragall, seguint les idees de Guyau, situa a la combinació del sentiment de solidaritat, sempre creixent, amb la fermesa de la individualitat, també cada dia més acusada.

Qui llegeix només el Maragall poeta resta perplex davant obres escrites gairebé al mateix temps, que semblen traduir un dubte interior en marcar orientacions contradictòries respecte al cercle d'integració de la *pàtria natural* catalana. Occitània? Ibèria?

És obvi que al nostre Poeta el sentiment occitanista li ha vingut de la llengua. En les seves excursions pirinenques i per les planes del Llenguadoc i de Gascunya, resta corprès de sentir una llengua popular més acostada a la seva que no pas cap altra. Aquest fet l'entusiasme:

Nostra parla suau, que s'acolora
amb mil reflectes de nostres valls semblants,
d'uns amb altres és prou entenedora:
tots ens obrim els braços, quan ens diem germans.
Tots davallem de la mateixa alçada,
tots bevem l'aigua de les mateixes neus,
nostres cançons tenen igual tonada
i nostres crits desperten idèntics tornaveus.

I —aquesta vegada sí, l'entusiasme és també optimisme— el Poeta exclama:

alceu els ulls al mur que ara ens separa:
s'acosta el dia que serem tots uns...

Més eloqüent encara —posat que no hi parla un personatge poètic creat per Maragall, sinó Maragall mateix— és la poesia «Els focs d'aquest Sant Joan». Era l'estiu del 1907, l'hora de Solidaritat Catalana, quan va produir-se amb remors de tempestat la revolta dels vinyaters occitans:

Pirineu, si resplendissis
tot encès de mar a mar,
remembrant als fills en vetlla
les memòries del passat,
les fiances del pervindre
i els misteris d'eix atzar
que fa que els fills d'una mare,
als homes d'un sol parlar
tinguin els braços enlaire,
tots alhora bracejant;
i el crit d'una sola llengua
s'alci dels llocs més distants,
omplit els aires encesos
d'un clamor de Llibertat!

L'«Himne Ibèric» (1906), en canvi, fineix:

Terra entre mars, Ibèria, mare aimada,
tots els teus fills te fem la gran cançó.
En cada platja fa son cant l'onada
mes terra endins se sent un sol ressò,
que de l'un cap a l'altre a amor convida
i es va tornant un cant de germanor;
Ibèria! Ibèria! et ve dels mars la vida,
Ibèria! Ibèria! dóna als mars l'amor.

Ibèria? Occitània? On és, doncs, la veritat? Apel·lem de Maragall a Maragall mateix, i l'assagista resoldrà l'antinòmia del poeta.

L'article «L'ideal ibèric», coetani de l'«Himne», desenvolupa i raona les idees que li serveixen de base; *La integritat de la pàtria*, diàleg tràgic amb un portuguès (1909), manté amb ferma els mateixos ideals. «A la nostra península Ibèrica tenim una comunitat geogràfica tan precisa que no ens en podem desentendre; ens cal governar-nos per ella, que és la condició de la nostra grandesa.»

Per a Maragall, la *pàtria ibèrica comuna*, com ell diu, hauria d'ésser la pàtria política de les diverses pàtries naturals o llengües peninsulars: Federació de Portugal, Castella, Vascònia i Catalunya.

L'iberisme és una idea tardanament arrelada en Maragall: va enllaçada al fracàs dels anhels de *regeneració* i a l'*alçament solidari*.

Arran de la desfeta del 1898, una crisi de consciència, un estat d'ànim on es barregen el despit, la vergonya i el menyspreu del passat amb el desig i l'esperança de redreç, commou els elements sensibles, pocs i dispersos, d'arreu d'Espanya. Cadascú reacciona a la seva manera. Maragall amb els famosos tres cants de guerra: «Els adéus», «Oda a Espanya», «Cant del retorn». La «generació del 98» alça la bandera de «regenerar» Espanya: volien «europèitzar-la»; Unamuno, sempre singular, proposa «africanitzar-la». El catalanisme entra a la brega política. Res no hi val. Les velles oligarquies persisteixen i es refan. «Continua la història d'Espanya.» La veu dels regeneradors, clamant en el desert, va extingint-se. Els articles de Maragall reflecteixen la decepció. El 25 de novembre de 1905 marca una fita.

Amb la Solidaritat, Maragall s'entusiasma. Veu, però, que un moviment de reivindicació catalana —d'antítesi, diríem— on no serà rebut amb hostilitat ho serà amb indiferència: no pot de cap manera galvanitzar i redreçar Espanya. Cal un ideal de superació, de síntesi, i això és l'ideal ibèric: la federació que uniria com a pobles lliures totes les pàtries naturals, totes les llengües peninsulars. Maragall no triga a adonar-se que pica ferro fred i que el seu *iberisme* no té partidaris ni a Lisboa, ni a Madrid, ni gairebé tampoc a Catalunya: d'aquí la tragèdia del seu diàleg. Però, convençut, malgrat tot, que la Federació Ibèrica és l'únic camí de salvament, conclou: «Això serà, perquè està en la naturalesa de les coses; la manera d'arribar-hi depèn de les contingències; ara, d'ésser, serà.»

És cert que també havia escrit:

Jo no sé quan, però vindrà un dia
que el Pirineu regnarà!...
S'acosta el dia que serem tots uns!

Aquí hi ha la diferència —diferència essencial. Occitània, Maragall la canta en vers; Ibèria, la raona en prosa. Aquella és un sentiment, aquesta és un ideal. Entre la recança del passat i l'esperança del futur, quina és la realitat del present? Només una: «la pàtria natural, que és la llengua, que és la paraula».

És un tòpic parlar del *panteisme* de Maragall. La metafísica panteista que a la seva joventut hagués pogut arribar-li, a través del krausisme de Soler i Miquel, havia de relliscar damunt el seu esperit essencialment sentimental. En tot cas, el panteisme maragallià seria físic, no pas metafísic; sentiment, no pas ideologia: són prou coneguts i repetits aquells versos:

i em va envaint com una immensa pau
i vaig essent un tros més del prat suau
ben verd, ben verd, sota d'un cel ben blau,

tema desenvolupat amplament a «Les Muntanyes»:

Tot semblava un món en flor
i l'ànima n'era jo.
Jo l'ànima flairoso de la plana...
Jo l'ànima pacífica del ramat...
Jo l'ànima del bosc que fa remor...
I l'ànima del saule era jo encara...
Jo de la timba l'ànima profunda...
I l'ànima inquieta del torrent...
Jo era l'ànima blava de l'estany...
Jo l'ànima del vent que tot ho mou
i la humil de la flor quan se desclou.
Jo era l'altitud de la carena...

Els núvols m'estimaven llargament,
i al llarg amor de l'ennuolament
congriava's mon ànima serena

Sentia la delícia de les fonts
nàixer en mon si, regal de les congestes;
i en l'ampla quietud dels horitzons
hi sentia el repòs de les tempestes.

Allò innegable en Maragall és la seva inquietud mística, la recerca de Déu, l'anhel d'eternitat, que arrenca —no crec pas equivocar-me— de les *Confessions de sant Agustí*. Bastarien a convèncer-nos d'aquella inquietud els comentaris sobre Carlyle o Emerson. On Maragall es complau a posar de relleu, com si fos allò que més li n'interessa, el caire místic de llur pensament. Aquell vers, però amb què el Poeta s'adreça a Déu.

Tot lo que veig se vos assembla en mi

no és pas l'expressió d'un panteisme místic. Si tot —tant Déu com les coses naturals— ho realitza, ho comprèn, s'ho assimila humanitzant-ho, més aviat haurem de qualificar d'antropomòrfic el sentiment profund de Maragall.

Home só i és humana ma mesura
per tot quant puga creure i esperar;
si ma fe i ma esperança aquí s'atura,
me'n fareu una culpa més enllà?

Com a conseqüència i coronament dels seus *Elogis*, Maragall havia començat un «Elogi de la Mort». La malaltia va llevar-li la ploma de les mans, quan tot just n'havia escrit les dues primeres ratlles. Tant se val! Elles, amb una aparent paradoxa, ja ho diuen tot: «El millor elogi que pot fer-se de la Mort és dir que la mort no existeix.» Allò que en diem mort és un transmutament de vida: «vita mutatur, non tollitur.» Maragall s'arrapa, no pas desesperadament, sinó esperançadíssimament, a aquesta idea cristiana; per això volia que la mort li fos «una major naixença», i que l'altre món fos aquest món, viscut —diríem,— amb «una major vivència»:

Aquest món, sia com sia,
tan divers, tan extens, tan temporal,
aquesta terra amb tot lo que s'hi cria,
és ma pàtria, Senyor, i no podria
ésser també una pàtria celestial?

Aquest «Cant espiritual», síntesi de tot el millor de Maragall, té la data de novembre de 1909 a febrer de 1910. Era lluny —més en els sentiments que en el calendari— el temps quan Maragall, en la plena força de la seva joventut, cantava:

No t'entristeixin, doncs, els funerals novembres,
ni planyis mort lo que ha tingut ple ser...
De plànyer és el donzell que ajau sos membres
ans d'haver-los cansat en el plaer.

Ja feia anys que els «funerals novembres» amb la diada dels Morts el cridaven a meditació. Recordeu només Novalis i l'*Ànima* del comte Arnau.

Començat pel «funeral novembre», el «Cant espiritual» estigué en gestació prop de quatre mesos. Meditat i escrit reposadament. El llampec de la inspiració d'aquest poema és al darrer vers. Perfet, ben tallat, subsistent per ell sol, deu ésser el primer que va cantar dins Maragall.

Sia'm la mort una major naixença!

Els altres versos van venir a preparar-lo, magnífic pedestal d'aquella peça única; i no pas tots d'un cop: les diferències en l'ús de la rima hi assenyalen dues parts ben separades; i encara, la darrera estrofa, el quartet precedent al vers final, és potser l'estrofa de més vella ascendència.

Maragall, crític acerb però just de la lírica de Víctor Balaguer, en salva només el «Cant a la Verge de Montserrat», i quan mor l'autor el recorda i en copia sencera, posant-la en els seus llavis agònics, la darrera estrofa:

I quan arribe de la mort lo dia,
lo dia de repòs pel desterrat...

No la recordaria també Maragall, inconscientment, en dictar aquella estrofa seva que ha esdevingut popular a Catalunya com a expressió de la suprema esperança dels creients?

I quan vingui aquella hora de temença,
en què s'acluquin aquests ulls mortals...

L'estètica maragalliana de *la paraula viva* abasta, lògicament, molt més enllà del respecte absolut a l'espontaneïtat de la forma poètica.

La dolça llibertat del verb pirinenc —escriu de comentari a una excursió— ens penetrà deliciosament i ens sentírem profundament alegres que la nostra llengua fos una llengua lliure i franca, sense que gramàtiques ni diccionaris la recloguessin, sinó oberta a tota expressió espontània de cada lloc, àdhuc de cada individu i àdhuc de la passió de cada moment.

I afegia:

Jo crec que una llengua, així que arriba a ésser oficial ja no serveix per a la poesia. Això és un dir, però la veritat és que l'oficialitat d'una llengua suposa una rebregadissa, una mustiguessa de les seves paraules i dels seus girs que fan impossible l'expressió de les coses vives, ingènues que ens van per dins.

Qui hauria previst, després d'aquestes paraules tan antiacadèmiques de Joan Maragall, que pocs anys després seria un dels set membres fundadors de la Secció Filològica del nostre Institut? No n'hi ha prou per a explicar-nos-ho de pensar a la virtut persuasiva d'aquell patrici respectat de tots, Seny Ordenador de Catalunya, als requeriments del qual ningú no sabia recusar-se. Cal pensar a quelcom de més íntim, que al poeta li vingués de part de dins, com un nou sentit de la seva responsabilitat personal a l'obra de redreçament col·lectiu.

A la Secció Filològica va trobar-se Maragall amb velles amistats, amb antigues i novelles coneixences. Mn. Antoni M. Alcover, d'un temperament i d'una formació tan diversos dels seus, gairebé oposats, però que amb ell compartia el mateix respecte a totes les formes del llenguatge vivent del poble. Josep Carner, en qui, jove i encara, l'any 1902 ja endevinava el gran poeta multiforme que tantes novetats ha dut al camp de les nostres lletres. Mn. Frederic Clascar, al qual sentia grat d'haver-li fet veure d'una manera clara la personalitat filosòfica de Xavier Llorens, quan tothom en parlava amb nebulós entusiasme. Pompeu Fabra, *modernista* com ell de la primera hora, company en el grup de *L'Avenç*, mestre i propugnador de la reforma ortogràfica, sota les normes de la qual s'imprimien les obres del Poeta. Àngel Guimerà, alçat ja a la categoria de símbol per la veneració popular, líric i dramaturg, en qui Maragall personificava l'escola *grossista* del llenguatge i dels sentiments catalans. I, en fi, Lluís Segalà i Estalella. Hi haurà algun punt de contacte entre el poeta Maragall i l'hel·lenista Segalà?

La formació romàntica no havia empès Maragall a aprofundir la coneixença de les lletres clàssiques. Poc esmenta els autors grecs, amb la sola excepció d'Homer. Però Homer el coneixia pel conducte romàntic de Goethe:

I en dec la idea
al poeta més gran de l'Alemanya

escrivia l'any 1908 al pòrtic de «Nausica».

Encoratjat per «Nausica», el Mestre Segalà, que llavors publicava els petits fascicles d'una biblioteca d'Autors Grecs i Llatins, amb traduccions a totes les llengües peninsulars, va demanar al Poeta que, sobre la interpretació literal de l'«Olímpica I» de Píndar, en fes una traducció en vers. Maragall va restar-ne enllaminat. El camp de la poesia grega li obria insospitades perspectives. Va llançar-s'hi amb el delit d'un jove.

Cap dels membres de l'Institut no hi ha fet una estada tan breu com Maragall. La Secció Filològica restà constituïda el 14 de febrer del 1911, i el 20 de desembre del mateix any Joan Maragall encapçalava la llista dels nostres morts. Pas rapidíssim i altrament fecund, perquè hi deixava aquella obra, plena d'emoció, de llum i de ritme, que és la versió en hexàmetres catalans dels *Himnes Homèrics* —primer volum de la nostra Biblioteca Filològica i monjoia final del procés literari del poeta.

Vet ací doncs com a l'edat madura el dionísac se'ns torna apol·lini, i el que posava per damunt de tots els grans poetes «el grandíssim i turmentat Alighieri» immolarà els seus últims sacrificis damunt l'altar de la serenor homèrica. Val a dir que, en el fons de la seva ànima romàntica, havia ja recreat la naixença dels déus hel·lènics. Escolteu:

Aquesta és la meua pau d'ara. Anar a una font a migdia, per un camí obac; trobar algú pel camí i ningú a la font. Ja sabeu l'encant de la font que raja en la solitud. Us hi acosteua, com si fos

un ésser viu; i ho és: té un ésser viu en vosaltres mateixos, en l'emoció que us fa d'ajupir-vos a beure-hi en la solitud: aquesta emoció és la nimfa de la font, aquesta és l'eterna ondina.

Maragall tenia una visió completa de la vida per la bellesa, i aquesta alta qualitat —essència del poeta— li fou reconeguda per tothom àdhuc pels que més allunyats vivien de la poesia. Escau de retreure, a aquest propòsit, unes paraules autobiogràfiques de Maragall parlant de Joan Manyé i Flaquer, prop del qual havia treballat a la redacció del *Diari de Barcelona*:

Ell, fill de la voluntat, va veure en mi al fill de la fantasia. I després d'alguns intents, tan afectuosos com vans, per a educar la meua voluntat a la seva escola, va resoldre que jo era solament un poeta i es va resignar a la meua companyia. A l'entonació un xic ambigua amb què ell pronunciava la paraula *poeta* en general, hi havia tot el secret de la complexitat del seu temperament. Poeta, en boca seva, semblava voler dir quelcom de sublim i d'infeliç alhora, un ésser que veia molt més lluny que els altres homes, però amb qui es podia comptar molt poc.

El fet és que així per als assenyats lectors del *Brusi* com per a la inquieta joventut *modernista*, per a tothom, Maragall era *el poeta Maragall*. Segurament avui, al cap de mig segle de trasbalsos de tota mena, la fama, és a dir l'anomenada del poeta, no és pas la del moment de la seva mort, quan tota la ciutat coneixia *el poeta Maragall*. Acceptant, però, la distinció d'Ernest Hello entre fama i glòria, tan cara al nostre poeta, tampoc no dubto que la seva glòria apareix i apareixerà cada dia més ferma, per damunt del contrast de les escoles, i que viurà tant com, en la inestabilitat dels destins humans, perdurarà la nostra llengua catalans. La glòria —que mai s'equivoca!